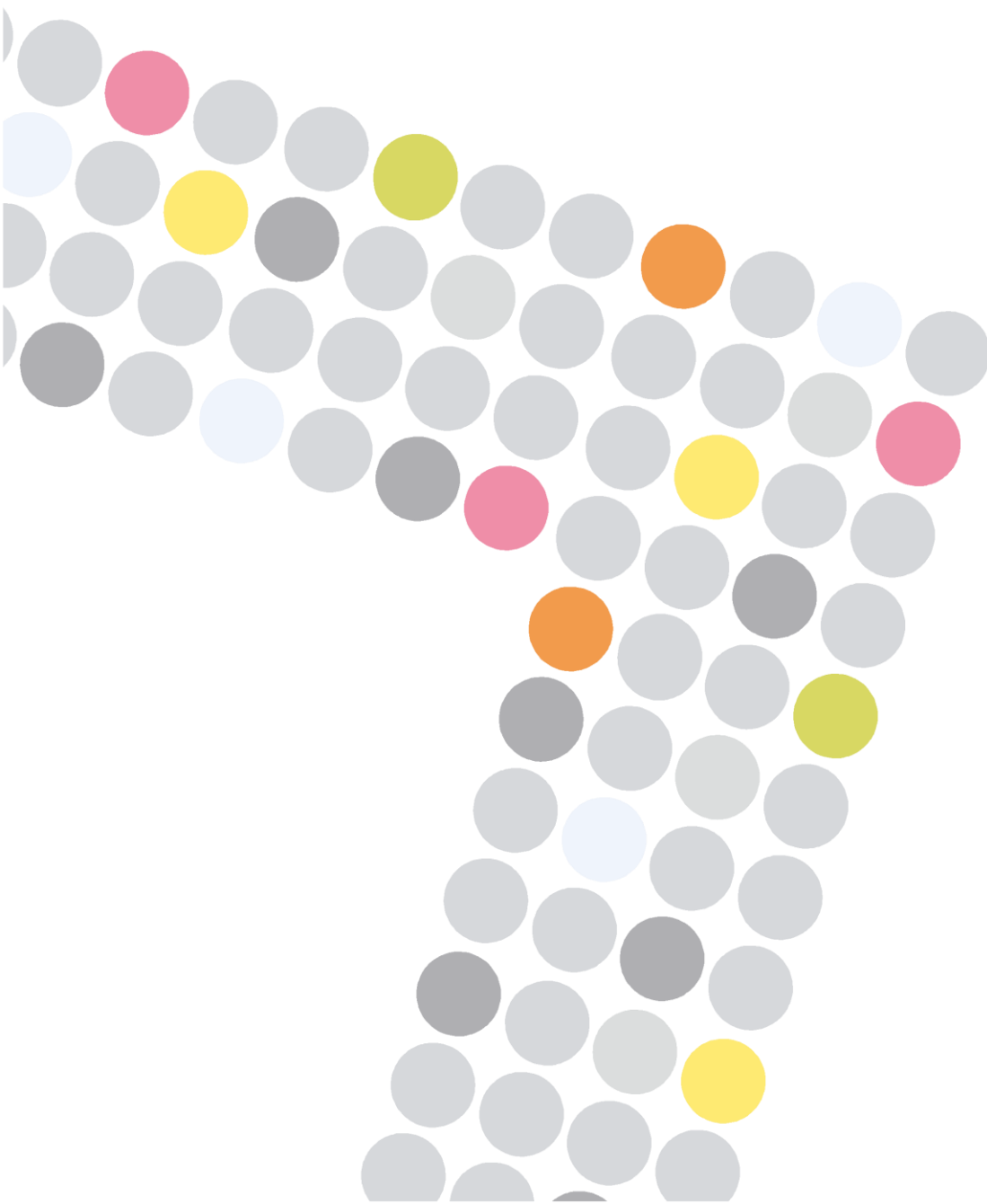

Nástroje ochrany whistleblowerov v praxi

Prípadová štúdia chráneného oznamovania č. 3

Vypracoval: JUDr. Pavel Nechala, PhD.

Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť

február 2016

Projekt Nástroje ochrany whistleblowerov v praxi, bol podporený sumou 29 934,80 eur z Fondu pre mimovládne organizácie, ktorý je financovaný z Finančného mechanizmu EHP 2009-2014. Správcom Fondu je Nadácia otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation. Cieľom projektu Nástroje ochrany whistleblowerov v praxi je Zvýšenie zapojenia MVO do tvorby politik a rozhodovacích procesov na miestnej, regionálnej a národnej úrovni.

www.eeagrants.org, www.osf.sk, www.eeango.sk

Granty Európskeho hospodárskeho priestoru a Nórska sú príspevkom Islandu, Lichtenštajnska a Nórska k znižovaniu sociálnych a ekonomických rozdielov v Európe a k posilňovaniu bilaterálnych vzťahov medzi týmito krajinami a prijímateľskými krajinami v EÚ. Tieto tri krajiny úzko spolupracujú s EÚ na základe Dohovoru o Európskom hospodárskom priestore (EHP). Výška Grantov EHP a Nórska pre obdobie rokov 2009 – 2014 je 1.79 miliárd eur, pričom príspevok Nórska tvorí 97% z celkových finančných prostriedkov. Granty sú určené pre mimovládne organizácie, výskumné a akademické inštitúcie, verejné a súkromné sektory v 12 najnovších členských štátoch EÚ, Grécku, Portugalsku a Španielsku. S darcovskými štátmi existuje široká spolupráca a aktivity môžu byť vykonávané až do roku 2016. Hlavnými oblasťami podpory sú životné prostredie a klimatické zmeny, posilnenie občianskej spoločnosti, rodová rovnosť, zdravie, deti a mládež, súdnictvo, kultúrne dedičstvo, štipendiá a cezhraničná spolupráca.

Prípadová štúdia – oznamovateľ nekalej činnosti Ján Mičovský

Vypracovali: Pavel Nechala

V nasledujúcej prípadovej štúdii analyzujeme príbeh jedného z najvýraznejších oznamovateľov korupčného správania pri správe vecí verejných. Za svoju statočnosť bol pán Ján Mičovský ocenený cenou Biela vrana v roku 2009.

1. Popis prípadu:

Pán J. Mičovský pracoval od roku 1980 v štátnom podniku Lesy SR, kde na seba a problémy tejto organizácie upozornil tým, že napísal svojmu generálnemu riaditeľovi Mind'ášovi otvorený list. V liste upozornil na nekalé praktiky v tejto organizácii. Prvým prípadom bol výroba televízneho programu. Od riaditeľa dostal príkazom, že má s pánom Nižňanským (STV) a pánom Dobišom, majiteľom firmy ORMONDE, spolupracovať na scenároch dokumentárneho projektu o stromoch. Nižňanský pripravil prvé dve časti a potom dal pán J. Mičovský dokopy ľudí, námety a napísal scenáre. Následne sa však dozvedel, že Lesy zaplatili až 450-tisíc korún plus DPH za každú časť dvanásťdielneho seriálu. Pričom náklady mali byť podstatne nižšie.

Ďalej v liste upozornil na predaj horského hotela Pusté Pole. Je to budova plná lesníckej histórie, kedysi to bola horáreň, ktorú si Coburgovci prestavali na svoje sídlo, neskôr tam bola lesnícka škola. Nachádza sa v nádhernom prostredí na križovatke Dobšinská ľadová jaskyňa, Vernár a Telgárt. Pred desiatimi rokmi tento horský hotel zrekonštruovali. Pán J. Mičovský sa dozvedel, že na zasadnutí vedenia niekto vytiahol myšlienku, že Pusté Pole bude na predaj, preto sa ohlásil ku generálnemu riaditeľovi. V utorok 23. júna 2009 mu kolegyňa povedala, že sa asi niečo deje, lebo všetky objednávky na Deň stromov, veľkú akciu, ktorú pripravujú na sobotu (11. júla), sú zastavené. Pán J. Mičovský išiel preto za riaditeľom, ktorý mu povedal, aby sa neobával, všetko je v poriadku, akurát ten pobyt na Pustom Poli, čo chceli dať ako odmenu do súťaže, to musia zmeniť, lebo tam už nemajú dispozičné práva.

Zverejnenie tohto prípadu vyvolalo pozornosť médií a dostalo sa mu aj podpory zo strany jeho kolegov. Po otvorení listu spísal spolu s ďalšími kolegami list adresovaný premiérovi a ministrovi, kde poukazyvali na situáciu v podniku. Pripravili tiež petíciu Ľudia pre lesy a popísali 27 konkrétnych prípadov, ktoré následne predložili dozornej rade, prokuratúre a Úradu vlády SR.

Upozornili predovšetkým na tieto nekalé praktiky: výroba dvoch stolov pre generálneho riaditeľa za vyše 700-tisíc korún, dodávky dreva firmám, ktoré sú evidované ako neplatiči po lehote splatnosti, neprehľadné zmluvy s Národným lesníckym centrom v hodnote niekoľkých desiatok miliónov korún, predražené zmluvy na mediálne kampane, predčasné zrušenie nájomných zmlúv v 60 revíroch v rokoch 2007 – 2009 a ich prenajatie bez výberových konaní pod cenu s konkrétnymi príkladmi, zmluva s firmou ORMONDE o výrobe televízneho seriálu Rozprávanie stromov, kde za 12 dielov zaplatili Lesy SR takmer 6 miliónov Sk plus DPH, rôzne netransparentné predaje štátneho majetku.³⁶

Pracovníkov, ktorí na problémy vo firme poukázali, vedenie prepustilo. Výnimkou bol J. Mičovský, ktorý odišiel na vlastnú žiadosť.³⁷ Štátny podnik Lesy SR v roku 2014 podal žalobu a zároveň aj trestné oznámenie na už poslanca NR SR J. Mičovského za jeho výroky.³⁸

2. Spúšťacia udalosť

Na základe uskutočnených rozhovorov môžeme konštatovať, že išlo o nekalé praktiky, ktoré existovali v tomto podniku dlhodobo. Oznamovateľ nebol jedinou osobou, ktorá vo viacerých prípadoch registrovala predmetné nekalé praktiky. O problémoch sa nielen vedelo, ale aj sa diskutovalo medzi zamestnancami.

Oznamovateľ upozorňoval na problémy opakovane a dlhodobo, otváral problémy na interných diskusiách, dožadoval sa stretnutí s vedením organizácie. Neviedlo to však k náprave, aj keď bol vypočutý. Problémy sa zametali pod koberec, hľadali sa formálne prekážky pre prijatie potrebných opatrení.

V posudzovanom prípade existovala povestná „posledná kvapka“ – spúšťacia udalosť. Touto skutočnosťou bol predaj hotela Pusté pole, ktorý okrem ekonomickej hodnoty má aj historickú a symbolickú pre organizáciu a jej zamestnancov.

Oznamovateľ upozorňoval následne na viaceré nekalé praktiky, ktoré sa líšili aj zapojením externého subjektu na jej páchaní, ktorý mal podobu dodávateľa, kupujúceho prebytočného majetku alebo napríklad odoberateľov dreva.

Priame prepojenie najvyššieho vedenia organizácie nemožno preukázať, ale zodpovednosť za nekalé praktiky možno vyvodit' z nedbanlivého prístupu pri riešení prvých oznámení, podozrení. Môžeme preto konštatovať, že vedenie organizácie krylo nekalú praktiku a podporovalo postih oznamovateľa.

³⁶ <http://zivot.cas.sk/clanok/643/co-sposobila-lesnicka-hrdost>, stiahnuté 07.03.2016

³⁷ <http://www.pluska.sk/ekonomika/slovenska-ekonomika/sefom-lesov-sr-chcu-stat-styria-uchadzaci.html>

³⁸ <http://www.topky.sk/cl/100535/1443703/Poslanec-Micovsky-si-zavaril--Za-vyroky-o-rozkradani-statnych-lesov-trestne-oznamenie>

Z hľadiska spôsobenej škody nekalé praktiky dosahovali hodnotu desaťtisícov až stotisícov eur. Ani jeden zo skúmaných prípadov však nebolo možné považovať za malichernosť, nakoľko škodlivý dopad na spoločnosť bol významný vo všetkých prípadoch.

Nekalé praktiky, ktoré boli predmetom oznámenia, mali aj celospoločenský dosah. Ten bol vyvolaný ďalšou aktivitou Oznamovateľa, organizovaním petície, zaslaním listov premiérovi, ministrovi a aj na prokuratúru.

3. Uskutočnenie oznámenia

Oznamovateľ mal snahu si získané informácie najskôr overiť. Používal pritom otvorené zdroje a v niektorých prípadoch uskutočnil aj vlastné, obmedzené vyšetrovanie. Stretol sa so zodpovednými pracovníkmi, konzultoval získané informácie.

Oznamovateľ hľadal podporu, prípadne pomoc. Obrátil sa predovšetkým na kolegov, u ktorých je presvedčený o rovnakom postoji k nekalej praktike. Avšak prvým miestom konzultácií zostala aj v tomto prípade rodina a príbuzní.

Uskutočneniu oznámenia predchádzalo pomerne dlhé obdobie zvažovania a konzultácií. Oznamovateľ prípad konzultoval so synom, manželkou, pripravený list poslal trom kolegom na prečítanie. Tí odsúhlasili znenie aj postup. List bol písaný dlhodobo a boli dopĺňané postupne získané nové informácie. Konzultácie začali doma, kde sa stretol s postojom: „nehodno dráždiť hada bosou nohou.“ Výrazne by podľa slov oznamovateľa pomohla kolektívna odvaha, reálna podpora kolegov.

Až získanie podpory zo strany niekoľkých kolegov a prípad predaja hotela Pusté pole prispeli k definitívnemu rozhodnutiu. Prvý spôsob upozornenia, ktorý zvolil oznamovateľ, bolo odoslanie emailu na viaceré adresy dňa 24.6. 2009 o 6:37 hodine.

Oznamovateľ si uvedomoval, že reálne hrozí, že skončil v práci. Podpora kolegov bola iluzórna. Nemal však obavy, že bude ohrozený na živote alebo zdraví. Postih smeroval však voči najbližším kolegom oznamovateľa a nie voči samotnému oznamovateľovi.

V štátnom podniku neexistovala schéma na riešenie nekalých praktík. V organizácii bol však prijatý Etický kódex, ale neobsahoval ustanovenia, ktoré by riešili prijímanie a prešetrovanie oznámení o nekalých praktikách. Na druhej strane však existovala etická rada, ktorá však v praxi zvykla riešiť skôr osobné spory. Oznamovateľ však túto cestu nevyužil, absentovala dôvera v prešetrenie prípadu týmto orgánom.

Z pohľadu oznamovateľa bolo rozhodujúcim jeho samotné akceptovanie vzniknutej situácie. Dostal sa do polohy, kedy nemohol veci nechať nepovšimnutými, nakoľko by to pociťoval ako vlastné zlyhanie.

Okrem otvoreného listu, oznamovateľ kontaktoval aj dozornú radu spoločnosti, premiéra a rezortného ministra, s ktorým sa aj stretol.

Výrazne tomuto prípadu pomohla jeho medializácia, ktorá však v konečnom dôsledku nezmenila ani riadenie organizácie a ani neochránila oznamovateľa a jeho kolegov.

4. Obdobie po oznámení

Uskutočnením oznámenia sa úloha oznamovateľa neskončila. Bezprostrednou reakciou okolia na oznámenie nekalých praktík bolo uznanie zo strany kolegov – „potľapkanie po plecí“. Následne možno aj v tomto prípade pozorovať tendenciu strácania podpory zo strany kolegov, pričom zostanú na strane oznamovateľa iba najbližší.

Vedenie podniku chcelo problém formálne riešiť otvorenou diskusiu – zorganizovalo tlačovú konferenciu. Pozvalo aj oznamovateľa, ktorý opätovne zopakoval svoje tvrdenia. Reakciou bol prísľub veci prešetriť alebo aj spochybňovanie tvrdení prednesených na tlačovej konferencii.

Zaujímavé boli aj reakcie kompetentných, kedy vyhlásenie o prešetrení prípadu bolo ich jednou aktivitou. Oznamovateľ sa musel prešetrenia svojho oznámenia dožadovať aj opakovane. Naopak dochádzalo k postihu voči kolegom oznamovateľa. Ich presunu na iné pracovisko a následnému prepustenie pre nadbytočnosť.

Oznamovateľ napriek pochybnostiam tvrdí, že by oznámenie uskutočnil opätovne. Medializácia prípadu bezpochyby pomohla oznamovateľovi. Dostáva sa do silnejšieho postavenia a akýkoľvek neoprávnený postih by bol zo strany zamestnancov vnímaný citlivo. Ak aj medializácia pomohla oznamovateľovi, dôkazy o tom, že by pomohla k prešetreniu nekalej praktiky chýbajú.

Polícia v prípade koná už od roku 2009. Prešetrovanie nebolo ukončené z dôvodov, že ide o zložitý prípad, hoci neprizvali napríklad znalcov. V roku 2009 uskutočnil oznamovateľ zatiaľ poslednú výpoveď na polícii. V konaní vystupuje ako svedok v trestnom konaní a nemá nárok na bližšie informovanie sa.

Po oznámení sa obrátil aj na mimovládne organizácie, konkrétne Transparency International Slovensko. Organizácia mu poskytla poradenstvo.

Negatívne pociťuje následky prípadu jeho rodina, keď syn pracuje naďalej v organizácii. Z pohľadu oznamovateľa je syn trpený, ale nie je mu umožnený akýkoľvek profesný rast.

Oznamovateľ neuvažoval o odchode z práce ako spôsob riešenia problému nekalej praktiky na pracovisku.

Oznamovateľ sa stal výrazným propagátorom problematiky ochrany oznamovateľov nekalých praktík. Obracajú sa na neho potenciálni oznamovatelia a žiadajú ho, aby zaručil prešetrenie ich prípadov.

5. Hlavné zistenia

V posudzovanom prípade možno identifikovať tri druhy zlyhaní z pohľadu riadenia organizácie.

Prvým nedostatkom je chýbajúca etická kultúra, inými slovami, zdefinovanie a presadzovanie etického konania v práci zamestnancov organizácie. Aj keď bol prijatý etický kódex, nestal sa pomyselnou príručkou, ktorá pomáha navigovať zamestnanca v zložitých situáciách.

Druhým nedostatkom je nefunkčný systém riešenia podnetov na nekalé praktiky. Organizácia má vytvorenú etickú radu, taktiež dozornú radu. V danom prípade ani jeden z týchto orgánov nezasiahol zodpovedajúcim spôsobom.

Napokon tretím zlyhaním je postih oznamovateľa a jeho kolegov, kedy došlo k zmene pracoviska týchto osôb. Následne tiež k prepusteniu kolegov a vytvoreniu nepriateľského pracovného prostredia pre oznamovateľa. Následkom bol odchod aj samotného oznamovateľa. Na druhej strane neprišlo žiadne ocenenie činnosti oznamovateľa a prax sa z pohľadu oznamovateľa nezmenila.

6. Záver

Na rozdiel od iných prípadov oznamovania nekalých praktík dostalo sa oznamovateľovi ocenenia. V rokoch 2012-2016 pôsobil ako poslanec NR SR a pokračoval v upozorňovaní na problémy lesníctva. Prinášal aj viaceré legislatívne návrhy v tejto oblasti.

Prípad J. Mičovského poukazuje na potrebu vytvárania účinných nástrojov na oznamovanie nekalých praktík. Vystavovanie oznamovateľov nebezpečenstvu postihu je nenáležité a úplne dostatočným je napríklad anonymné získavanie informácií o oznamovaní. Nemenej dôležitou skutočnosťou je formovanie etického prostredia na pracovisku, ktoré by mohlo priniesť aj potrebnú podporu zo strany kolegov pre jednotlivca.